

ІДЕОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТРАНСФОРМАЦІЙ ЦІННІСНИХ НАСТАНОВ МОЛОДІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ЇЇ МОРАЛІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Ніна Щербакова

Таврійський державний агротехнологічний університет

Анотація:

Розглядається у філософському аспекті ідеальна ідеологічна парадигма, що надалі може стати базисом для розробки офіційної державної ідеології. Модель проаналізована з погляду її впливу на трансформаційні процеси, що відбуваються в моралі сучасної молоді. Запропоновано «Ідеологію соціальної справедливості», використання якої сприятиме цілеспрямованим трансформаціям ціннісних настанов свідомості як молодого покоління, так і суспільства загалом, що, зрештою, проявиться у вигляді прогресивної тенденції в розвитку соціуму, сутність якої полягає в гармонізації суспільних відносин.

Щербакова Ніна. Идеологическое сопровождение трансформаций ценностных установок молодежи как детерминанта оптимизации развития ее морали: философский аспект

Рассматривается в философском аспекте идеальная идеологическая парадигма, которая в дальнейшем может стать базисом для разработки официальной государственной идеологии. Модель проанализирована с точки зрения ее влияния на трансформационные процессы, происходящие в морали современной молодежи. Предложена «Идеология социальной справедливости», использование которой будет способствовать целенаправленным трансформациям ценностных установок сознания как молодого поколения, так и общества в целом, что, в конечном счете, проявится в виде прогрессивной тенденции в развитии социума, сущность которой заключается в гармонизации общественных отношений.

Shcherbakova Nina. Ideological support of transformations for youth value instructions as a determinant of their moral development optimization: philosophical aspect

The article discusses the philosophical aspect of perfect ideological paradigm, which in the future may be taken as the basis for the development of the official state ideology. The model is considered in terms of its impact on the transformation processes taking place in the morality of today's youth. The author suggest using the "Ideology of social justice" that will favour the goal-oriented transformations of value guidelines both in conscience of young generation and society in general and that will gradually appear in the form of a progressive tendency in society development, the essence of which is harmonization of public relations.

Ключові слова:

ідеологія, трансформації, молоде покоління, мораль, ціннісні орієнтації, моральне виховання.

ідеологія, трансформації, молоде покоління, мораль, ціннісні орієнтації, моральне виховання.

ideology, transformations, younger generation, morals, value orientations, moral education.

Інститут сім'ї – це ефективний інструмент трансформації моралі молоді. Однак для збереження ціннісних настанов, що інтегровані цим інститутом у свідомість молодого покоління, потрібно докласти всіх можливих зусиль, щоб ці настанови не тільки закріплювалися, а й мали можливість цілеспрямовано розвиватися. Іншими словами, необхідно забезпечити моральне виховання молоді та його вдосконалення впродовж подальшого життя. Річ у тім, що цей процес має бути безперервним і відповідно спрямованим, на чому наголошував у своїх працях К. Сен-Сімон. Постає питання: хто повинен забезпечити безперервність цього процесу? Власне, наше суспільство й повинно створити відповідні умови. Дещо раніше аналогічного висновку дійшли філософи, які вказали на важливу роль соціуму в створенні умов для систематичного морального виховання й удосконалення індивіда. Так, наприклад, Ф. Бекон підкреслював, що на вдосконалення моралі індивіда безпосередньо впливають умови, створені соціумом. К. Маркс та Ф. Енгельс, ґрунтуючись на власній категорії суспільно-економічної формації, зробили аналогічне припущення. Вони визнали суспільне буття й соціальні відносини, що складаються

в ньому, основними причинами, які формують погляди та уявлення особистості.

Метою нашого наукового дослідження є розроблення ідеальної ідеологічної моделі, а також аналіз її впливу на процес трансформації ціннісних настанов індивідуальної свідомості сучасної української молоді у філософському аспекті. Об'єктом дослідження обрано уявну модель системи цінностей свідомості, що сформувалася на сьогодні у представників молодого покоління України. Предмет дослідження – основні детермінанти трансформацій моралі української молоді в умовах інформаційного суспільства.

Молоде покоління – це особлива соціальна спільність, у якій активно трансформуються система ціннісних норм, що є складником індивідуальної свідомості. Поряд із впливом, який соціальне середовище чинить на розвиток ціннісних настанов молодого покоління, науковці визначили дуже важливу якість характеристику процесу взаємодії індивіда та соціуму: тільки суспільство значною мірою допомагає людині стати моральною, оскільки вона не має можливості отримати цю якість із себе самої. Саме в ньому, в індивідові, формуються здатності сподіватися, вірити й любити. Тому в нашому соціумі має розпочатися складний процес, що

сприятиме виконанню таких завдань: 1) забезпечення ефективного використання інституту сім'ї для трансформації моралі молодого покоління з метою інтегрування духовних норм; 2) закріплення духовної компоненти як домінанти й у системі цінностей молоді, й у суспільній свідомості загалом; 3) стимулювання процесу самовдосконалення особистості індивідів.

Сутність мінімальної стратегічної мети, якої, зрештою, слід досягти, полягає в гармонізації суспільних відносин для подальшого прогресивного розвитку самого соціуму. При цьому досягти цієї мети потрібно шляхом ефективного використання засобів та інструментів, наявних у розпорядженні нашої держави. Чому саме держави? Бо держава – це «єдина особа, яка шляхом взаємної домовленості безлічі людей між собою зробила себе відповідальною за можливість використовувати силу та засоби всіх так, як вважатиме за потрібне задля їх миру та загального захисту», а також за територіальне й тимчасове закріплення соціуму. Тому державі необхідно докласти максимум зусиль, щоб трансформувати мораль у суспільстві так, аби в ній превалювали саме духовні цінності. З огляду на це, постає закономірне питання: як держава зможе змінити вектор відносин у бік ціннісних норм, якщо, по-перше, саме позиція української правлячої еліти щодо ціннісних орієнтацій призвела до того, що певні норми або інтегруються в суспільну свідомість, або відкидаються [3]. По-друге, правляча еліта навмисно створила умови для домінування матеріальної компоненти в моралі нашого соціуму; при цьому ця тенденція проявилася внаслідок застосування «М'якої ідеології».

Отже, як переконаємося, виникають певні протиріччя: з одного боку, для виживання соціуму необхідно забезпечити прогресивні тенденції його розвитку. Значною мірою цьому сприятиме домінування духовної компоненти як у моралі молодого покоління, так і в суспільній свідомості загалом. З іншого боку, панівний клас, шляхом використання певної ідеологічної парадигми в надбудові, трансформував нашу суспільно-економічну формацію у споживчу. При цьому проявилася тенденція нівелювання духовних норм – і в ціннісній системі свідомості молоді, і в соціумі. Розв'язання цих протиріч, з погляду діалектики, і дасть поштовх для подальшого розвитку нашого суспільства. Для цього необхідно забезпечити таку умову: розв'язання має бути не антагоністичним, а гармонійним, інакше неминучими стануть соціальні конфлікти.

Здавалося б, сутність розв'язання спочатку полягає в якісних змінах, наявних в суспільній свідомості, а також у моралі молодого покоління. Однак, насправді, це тільки «надводна частина айсберга». Спробуємо коротко схарактеризувати й «підводну». Для цього уявимо наше суспільство у вигляді абстрактно-логічної моделі суспільно-економічної формації. Остання, як відомо, складається з базису й надбудови. Базис являє собою сукупність виробничих відносин, що визначає ідеологічні. Він передбачає приватну власність на засоби виробництва як основу економічних відносин, які так само є найважливішою стороною виробничих. Надбудова – це насамперед сукупність ідей та ідеологічних відносин, а також інститутів (політичні партії, законодавчі та виконавчі органи влади, професійні спілки тощо), що їх фіксують. Незважаючи на те, що базис стосовно надбудови є визначальним, її елементи, розвиваючись, здатні спричинити в ньому якісні зміни. Насамперед це стосується ідеології, яка є основною в надбудові.

Питання базису нашої суспільно-економічної формації досить докладно розглянув В. Глазунов. Зупинимося на одному з його основних висновків, який допоможе зрозуміти всю складність процесу каталізації метаморфоз у базисі: багато стратегічних промислових і фінансових ресурсів сконцентровано в руках невеликої кількості власників, які є олігархами. Тому постає питання: як можна забезпечити якісні трансформації в базисі, щоб водночас розпочати процеси зміни надбудови? Певні заходи пропонуються в роботі В. Глазунова. Основними серед них є: часткова націоналізація виробничого комплексу, що забезпечить економічну незалежність країни та її обороноздатність; зниження рівня корупованості податкової системи; створення ринкового механізму реприватизації; зміна моделі формування держбюджету тощо [3]. Дослідження рівня ефективності цих заходів не є завданням нашої роботи, однак з упевненістю можемо твердити, що такі заходи необхідно проводити для збереження нашого соціуму й забезпечення виконання головного завдання, яке стоїть перед ним: відтворення людини як суспільної істоти. Закономірно, що послідовні трансформації, яких зазнаватиме базис, вестимуть і до необхідності змін у надбудові, передусім в ідеології. Однак спочатку слід виконати важливе завдання, яке, по-перше, дасть змогу розпочати процес зміни базису, по-друге, прискорить метаморфози в надбудові, а по-третє, уможливить гармонійне розв'язання протиріч, сутність яких ми виклали вище.

Зміст цього завдання полягає в необхідності трансформації свідомості самої еліти. Безперечно, саме науці й слід виступити в ролі сили, здатної каталізувати процес зміни свідомості. Саме її представники не просто повинні, а й зобов'язані, використовуючи різні інформаційні ресурси, ознайомити правлячу еліту, а також представників інших класів з тим, що чекає на наш соціум як суспільно-економічну формацію, якщо кардинально не змінити його базис і надбудову. Діячі науки, які щиро прагнуть до збереження й подальшого розвитку нашого суспільства, його історичних і культурних цінностей і хочуть, щоб держава не зникла з карти світу, ставши жертвою чергового геополітичного поділу, повинні донести до правлячої еліти думку, що «історія дивиться не на людину, а на суспільство». Тому головним завданням політичної еліти сьогодні є збереження та примноження наших національних культурних досягнень, щоб ними могли скористатися представники не лише суспільства, а й усєї людської цивілізації. А це залежить насамперед від того, чи превалюватимуть у ціннісній системі молоді й соціуму в цілому духовні норми. Завдяки виконанню цього завдання ми не зіллємося зі світовим суспільством споживання, не станемо частиною всесвітньої матриці, а будемо гармонійно розвиватися, будуючи відносини між людьми на основі духовних цінностей.

Крім того, вчені мають пояснити правлячій еліті, що, по-перше, гармонійний розвиток молодої людини як особистості в соціумі споживання є неможливим. По-друге, особистості, що володіють високим моральним потенціалом, становитимуть більшість у нашому суспільстві тільки за умови, що в ньому превалюватимуть відносини, засновані на духовних цінностях. Безперечно, трансформувати свідомість еліти буде досить складно, оскільки будь-який індивід «так само не може вилізти зі своєї свідомості, як і зі своєї шкіри, і безпосередньо живе тільки в ній». Однак для подальшого прогресивного розвитку нашого суспільства необхідно забезпечити ефективне виконання окресленого завдання.

Далі зупинимося на питанні про зміну надбудови, точніше її основної компоненти – ідеології, оскільки вона, власне, співвідноситься з темою нашого дослідження. Сутність, якісні характеристики ідеологічної парадигми, що використовується в нашій країні, та ступінь її впливу на мораль індивіда розглядалися нами раніше. Коротко підсумуємо, що правляча еліта України застосовує латентну «М'яку ідеологію», за допомогою якої успішно інтегрує матеріальні ціннісні орієнтації як у мораль молоді, так

і соціуму. Так само державі, з огляду на те, що ідеологія є ефективним інструментом, який дає змогу здійснювати спрямовані трансформації в системі цінностей свідомості як молодого покоління, так і суспільства, слід використовувати офіційну ідеологію, у парадигмі якої домінуватимуть духовні норми. По-перше, це дасть можливість більш ефективно забезпечити збереження й розвиток духовних норм, інтегрованих у мораль молодого покоління інститутом сім'ї, а також транслувати нові. По-друге, застосування такої офіційної державної ідеології обов'язково знівелює наслідки впливу «М'якої ідеології», що сьогодні наявні в системі цінностей молодого покоління. По-третє, використовуючи нову ідеологію, слід спробувати розв'язати дуже важливе питання: війна між членами суспільства, в яку втягнуті й представники молодого покоління.

При цьому йдеться не про відкрите військове протистояння. Якщо розглядати війну як момент ворожнечі, боротьби між окремими особами та групами індивідів, що виражається в побудові суспільних відносин на таких нормах, як користь, заздрість, жадібність, користолобство, то можна дійти важливого висновку: у нашому суспільстві йде війна між людьми. Безумовно, в цій війні, що точиться в нашому соціумі, можуть бути окремі переможці, але суспільство в цілому буде тільки переможеним, наслідком чого, як мінімум, стане його приєднання до всесвітньої матриці споживання й відмежування від участі в прогресивному розвитку людської цивілізації. Тому розроблення й упровадження відповідної офіційної ідеології дасть змогу розпочати процес гармонізації суспільних відносин, і насамперед тих, які будуватимуть представники молодого покоління, що зумовить локалізацію та припинення військових дій між членами нашого соціуму.

Зважаючи на це, відповідні державні інститути повинні будуть розробити ряд документів, що визначать як сферу дії ідеології, так і її парадигму. Але передовсім потрібно буде внести відповідні зміни до основного закону – Конституції. Вважаємо, що це правильно, а головне – чесно щодо всього соціуму, оскільки, постулюючи тезу про відсутність ідеології, правляча еліта активно застосовує «М'яку». Постає закономірне питання: чи сприйме цю ідеологію наш соціум? Безсумнівно, бо чим глибшими є протиріччя, наявні в суспільстві, чим вищий рівень його кризовості, тим потрібнішими стануть нові ідеї, які сприймаються як нова ідеологічна модель [3]. Умовно назвемо цю ідеологічну модель «Ідеологією соціальної справедливості». Вона має базуватися на таких головних принципах:

1. Повернення до історичних культурних цінностей. По-перше, культура – це продукт суспільства. Вона сублімує всі цінності, створені або запозичені цим соціумом, які виконують у суспільстві одну з найважливіших функцій – об'єднувальну. При цьому культура є не тільки сукупністю створених цінностей, а й способом їх засвоєння, шляхом реалізації творчого потенціалу індивіда [4]. По-друге, людина, що живе в будь-якому суспільстві, не може не зазнавати впливу його культури, адже досить складно існувати й розвиватися в соціумі, відкидаючи його культурні норми як сукупність цінностей [5]. По-третє, діалектичний принцип детермінізму проявляється не тільки в тому, що культура – результат діяльності соціуму, а й у тому, що подальший розвиток самого суспільства зумовлений трансформаціями, які відбуваються в його культурі. По-четверте, саме через досягнення культури наше суспільство може активно впливати на трансформацію моралі молодого покоління. Тому залучення історичних культурних норм до ідеологічної парадигми дасть змогу розпочати процес заміщення матеріальних норм і відповідних ціннісних орієнтацій як у моралі молодого покоління, так і суспільства загалом. Не варто забувати, що перспектива розвитку нашого суспільства залежить від тих цінностей, які молоде покоління усвідомлено вибере й почне інтегрувати у свою свідомість. Тому використання історичних культурних норм в ідеологічній парадигмі дасть можливість виховувати таких людей, які зможуть об'єднати соціум, побудувати гармонійні відносини всередині нього, що так само дасть змогу їм прогресивно розвиватися.

2. Принцип «любові до ближнього». Безперечно, його використання зумовить каталізацію процесу «ревізії» цінностей, наслідком якої стане впровадження духовних норм у мораль як молодого покоління, так і суспільства загалом. Це так само сприятиме прояву прогресивної тенденції в розвитку соціуму.

3. Свобода особистості в межах закону. Впевнені, що свобода є однією з основних цінностей, яку необхідно внести до ідеологічної парадигми. При цьому, по-перше, свобода розглядається як усвідомлена необхідність, що є основою гуманного соціуму. По-друге, свобода особистості індивіда визначається сукупністю можливостей, які надаються безпосередньо суспільством. Тому саме ступінь свободи особистості визначає прогресивну тенденцію в розвитку соціуму. Отже, прогресивна тенденція в розвитку суспільства є прямим наслідком збільшення ступеня свободи особистості. По-третє, свобода волі індивіда трактується цією

ідеологічною парадигмою як безпосередньо здійснюваний індивідом вибір засобів і способів саморозвитку, а також побудови відносин у соціумі. Йдеться про те, що цей вибір буде ґрунтуватися на системі цінностей свідомості індивіда, а також на сукупності можливостей, що надаються суспільством. По-четверте, свобода – це не всюдозволеність. Вона передбачає повагу до себе та інших людей, духовний розвиток особистості, а головне – відповідальність перед соціумом і самим собою за всі скоєні вчинки.

4. Від кожного – за здібностями, кожному – за працею. Розглянемо першу частину цього принципу. Передбачається, що сім'я та держава надають індивідові будь-яку підтримку для розвитку його здібностей. Завдяки цьому молоде покоління, обираючи професії, виходитиме з власних здібностей, які досягли певного ступеня розвитку. Вважаємо, що індивід, здобуваючи професію, яка відповідає його здібностям, буде усвідомлено опановувати її, що, відповідно, сприятиме високому рівню професіоналізму. Перейдемо до викладу розуміння другої частини принципу, яка передбачає необхідність максимального врахування внеску кожного в розвиток галузі, підприємства тощо, де він зайнятий. При цьому люди розумової праці повинні отримувати оплату, адекватну докладеним зусиллям, тоді не виникатиме дисонанс між заробітною платою робітника та службовця, як це було, наприклад, у Радянському Союзі. Вважаємо, що можна скористатися основними принципами розрахунку оплати розумової праці, які викладені в роботі В. Глазунова [3]. Крім того, працівники сфери культури, освіти, охорони здоров'я, спеціальних служб повинні мати високу заробітну плату, оскільки саме вони формують людську особистість або допомагають їй зберегти головні цінності – здоров'я та життя.

5. Сім'я як основа суспільства. Максимальна підтримка сім'ї з боку держави (насамперед матеріальна). Вона може бути виражена в безвідсоткових кредитах на будівництво або купівлю житла, в економічно обґрунтованій матеріальній допомозі багатодітним сім'ям тощо.

6. Принцип рівності в освіті. Якісна освіта всіх рівнів має бути доступною для представників будь-яких верств суспільства. При цьому вона повинна відповідати здібностям індивіда, тоді, зрештою, наше суспільство матиме висококласних фахівців у всіх сферах.

7. Прагнення до самовдосконалення та пізнання світу. Використання цього принципу в ідеологічній парадигмі має привести до певної девальвації значущості матеріальних норм. При цьому пріоритетності набувають такі

ціннісні орієнтації, як прагнення до пізнання, розширення свідомості, самовдосконалення.

8. Розумна пропорційність між приватною, державною та колективною власністю на засоби виробництва. При цьому необхідно виходити з таких критеріїв, як обороноздатність країни, максимальна здатність держави, а значить і суспільства, відтворювати людину, бо, зрештою, саме це є першорядним завданням соціуму. Ми не розкриватимемо механізм перерозподілу власності на засоби виробництва, оскільки це не є метою нашого дослідження. Зазначимо лише, що основні можливі принципи такого перерозподілу наведені в роботі В. Глазунова [3].

Головні функції запропонованої нами «Ідеології соціальної справедливості» полягають у такому: 1) духовне відродження суспільства; 2) консолідація соціуму; 3) каталізація процесу закладання інститутом сім'ї духовних норм у мораль індивіда; 4) закріплення принципу «любов

до ближнього» в суспільних відносинах; 5) інтеграція у свідомість представників молодого покоління таких положень: а) людській природі ніколи не була властива жорстокість [1]; б) ніщо не може бути благом для нас, не будучи благом для всіх; в) дії, вчинки індивіда повинні бути прикладом для всього людства; г) праця, робота, виховання й мудрість утворюють вінець слави; б) стимулювання процесу самовдосконалення індивіда; 7) виховання в індивідів здатності до відповідального користування правом вибору при задоволенні своїх матеріальних потреб.

Використання «Ідеології соціальної справедливості», без сумніву, сприятиме цілеспрямованим трансформаціям ціннісних настанов свідомості як молодого покоління, так і суспільства загалом, що, зрештою, проявиться у вигляді прогресивної тенденції в розвитку соціуму, сутність якої полягає в гармонізації суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Воловик В. І. Соціальна філософія: монографія / Воловик В. І., Лепський М. А., Бутченко Т. І., Краснокутський О. В. — Запоріжжя: Просвіта, 2011. — 376 с.
2. Глазунов В. В. Олигархические трансформации: монографія / В. В. Глазунов. — Запорожье: КПУ, 2011. — 363 с.
3. Острогорский А. Н. Образование и воспитание / А. Н. Острогорский // Избранные педагогические сочинения — М.: Политиздат, 1985. — 312 с.
4. Спенсер Г. Воспитание умственное, нравственное и физическое / Г. Спенсер; пер. с англ. // Собрание сочинений: в 7 т. — СПб.: Типография А. Пороховщикова, 1898. — Т. 7. — Ч. 3. — С. 16–20.
5. Сухомлинский В. А. Родительская педагогика / В. А. Сухомлинский // Избранные педагогические сочинения: в 3 т. — М.: Политиздат, 1981. — Т. 3. — 327 с.

Відомості про автора:

Щербакова Ніна Володимирівна
rnk-07@mail.ru

Таврійський державний агротехнологічний
університет,
пр-т. Б. Хмельницького, 18, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72310, Україна
doi: 10.7905/vers.v1i5.1123

Надійшла до редакції: 17.06.2015 р.
Прийнята до друку: 20.07.2015 р.

References

1. Volovyk, V. I. (2011). *Social philosophy: monograph*. Zaporizhia: Prosvita. [in Ukrainian]
2. Hlazunov, V. V. (2011). *Oligarchial transformations: monograph*. Zaporozhie: KPU. [in Ukrainian]
3. Ostrogorskii, A. N. (1985). *Education and upbringing*. In: Selected pedagogical works. Moscow: Politizdat. [in Russian]
4. Spencer, H. (1898). *Education: Intellectual, Moral, Physical. Trans. from English*. In: Collection of works: in 7 vol. SPb: Publishing House of A. Porokhovshchikov, Vol. 7, Part 3, 16–20. [in Russian]
5. Sukhomlinskii, V. A. (1981). *Parental Pedagogy*. In: Selected works on pedagogy: in 3 vol. Vol. 3. Moscow: Politizdat.

Information about the author:

Shcherbakova Nina Volodymyrivna
rnk-07@mail.ru

Tavria State Agrotechnological University,
18 Bohdan Kmelnysky Av., Melitopol,
Zaporizhia region, 72310, Ukraine
doi: 10.7905/vers.v1i5.1123

Received at the editorial office: 17.06.2015.
Accepted for publishing: 20.07.2015.